

MAŁGORZATA ORŁOWSKA*

Warszawa, Polska

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-6387-1124>

MIEJSCE PRACY SOCJALNEJ W KONCEPCJI MARI GRZEGORZEWSKIEJ POMOCY LUDZIOM NIEPEŁNOSPRAWNYM

Streszczenie: W holistycznej koncepcji pomocy osobom niepełnosprawnym, skonstruowanej przez Marię Grzegorzewską, pomoc i służba społeczna stanowią jej dopełnienie. Tymczasem rys twórczości Grzegorzewskiej i jej dorobek są relatywnie mało znane. Prezentowany artykuł zawiera materiał odwołujący się do przemyśleń pedagoga oraz ukazuje jej działalność w omawianym zakresie *in statu nascendi*, jak również w odniesieniu do dnia dzisiejszego.

Słowa kluczowe: służba społeczna, asystent społeczny, praca socjalna, pracownik socjalny, pedagogika specjalna, pedagogika społeczna, Maria Grzegorzewska.

Wstęp

Pedagogikę specjalną wszyscy utożsamiamy z Marią Grzegorzewską. Rzadko łączymy ją natomiast z pracą socjalną, albo wcale tak się nie zdarza. Tymczasem w holistycznej koncepcji pedagogiki specjalnej Grzegorzewskiej służba społeczna i asystent społeczny byli niezbędnymi elementami dopełniającymi całość jej wizji pomocy ludziom niepełnosprawnym. Idea ta była na tyle zapomniana, że w chwili tworzenia (na przełomie wieku) regularnych studiów kształcenia pracowników socjalnych w ówczesnej Wyższej Szkole Pedagogiki Specjalnej (dziś APS) jej twórcy i orędownicy spotkali się ze sprzeciwem części profesorów, którzy spostrzegali powstanie nowego kierunku studiów jako obrazoburcze odstępstwo od idei patronki uczelni. Jednak przeważała wizjonerska postawa ówczesnych władz uczelni

* Małgorzata Orłowska, dr hab., prof. AWSB, Katedra Pedagogiki Wydziału Nauk Stosowanych Akademii Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej; e-mail: MOrłowska@wsb.edu.pl.

(zwłaszcza rektora – prof. Adama Frączka), aby przeprowadzić ten zamysł i niejako spełnić testament Marii Grzegorzewskiej¹.

O wielkości twórcy stanowi ponadczasowość jego dokonań. Można więc spróbować odpowiedzieć na pytanie, jak bardzo koncepcja pomocy społecznej zarysowana przez Marię Grzegorzewską, jako immanentny element rewalidacji społecznej (poprzez asystenta i służbę społeczną), mieściła się w ówczesnych standardach, i czy jest nadal w stanie stawić czoła wyzwaniom stale zmieniającego się świata.

Zamysł Marii Grzegorzewskiej kształcenia pracowników na potrzeby ludzi niepełnosprawnych

Jest rzeczą bezdyskusyjną, że Maria Grzegorzewska wywarła istotny wpływ na rozwój teorii pedagogiki specjalnej, organizację i metody pracy w szkolnictwie specjalnym, a także na kształt edukacji kadr nauczycielskich. Wszystkie sfery swojej działalności traktowała w sposób równy i z niezwykłą powagą. Taka postawa wynikała z jednej strony z jej *ethosu*, który wyrażał się w pojęciu służby społecznej (Lipkowski 1995b), z drugiej zaś strony z potrzeby holistycznego ujęcia własnych przemyśleń. Właśnie owo całościowe ujmowanie problemu jest – moim zdaniem – jedną z istotniejszych wartości jej koncepcji pedagogiki specjalnej. Tym bardziej że rzadko zdarza się w nauce taka postawa kreowania teorii wraz z jej empirycznymi odniesieniami. Być może było to spowodowane jej osobistymi doświadczeniami zawodowymi – we wczesnej młodości pracowała jako korepetytorka, albo z doświadczeniami zdobytymi już po uzyskaniu doktoratu, gdy we Francji pracowała jako nauczycielka w jednej z paryskich szkół dla dzieci opóźnionych w rozwoju.

Otton Lipkowski (1995b, s. 190) – jej uczeń, a później współpracownik, tak określał treść i ducha tej koncepcji pedagogiki specjalnej oraz cele działań, wraz z niezbędnym instrumentarium, koniecznym do realizacji koncepcji.

„1. Jednostka niepełnosprawna ma trudniejszą sytuację w społeczności ludzkiej, a często z jej stanem wiążą się przykrości i cierpienia. Łagodzenie cierpienia i pomoc w trudnościach życiowych jest więc jednym z podstawowych zadań pedagogiki specjalnej. Jednostka upośledzona ma prawo do traktowania humanitarne, a postępowanie humanitarne wobec niej jest obowiązkiem pedagoga specjalnego.

2. Działalność rewalidacyjna to swoisty rodzaj służby społecznej. Odbywa się w środowisku wychowawczym przy współdziałaniu różnych specjalistów, nie można

1 Szerzej pisałam na ten temat w książce pod moją współredakcją *Praca socjalna w poszukiwaniu metod i narzędzi* (2000) w rozdziale *Uwagi Marii Grzegorzewskiej o potrzebie kształcenia pracowników socjalnych*. Książka powstała jako wynik zorganizowanej przeze mnie konferencji w dniu 4 grudnia 1998 roku w WSPS im. Marii Grzegorzewskiej i dotyczyła instrumentów zmiany, którymi dysponuje czy może dysponować praca socjalna. W konferencji uczestniczyli wybitni przedstawiciele świata nauki, zajmujący się pracą socjalną. Konferencja była pokłosiem kształcenia pracowników socjalnych w murach WSPS.

więc ograniczyć jej wyłącznie regułami i modelem pracy pedagogicznej. Dążeniem tej działalności jest integracja społeczna jednostki niepełnosprawnej, toteż powinna odbywać się ona w integracji ze społeczeństwem”.

Zdaniem Marii Grzegorzewskiej, drogą do realizacji jej idei było przekonanie „o konieczności zorganizowania specjalnego szkolnictwa dla dzieci anormalnych [według ówczesnej semantyki] w Polsce” (Grzegorzewska 1918). Uważała ona, że trudnymi sprawami osób niepełnosprawnych powinni zająć się ludzie specjalnie do tego przygotowani (Lipkowski 1995a). Stąd idea powołania w tym celu specjalnej instytucji, która zmaterializowała się w 1922 roku w postaci Państwowego Instytutu Pedagogiki Specjalnej (PiPS)², oraz osiem lat później w postaci Państwowego Instytutu Nauczycielskiego (PIN). W tych instytucjach mogło rozpocząć się wreszcie kształcenie kadr nauczycielskich. Jest to o tyle ważne, że „nauczyciela [jej zdaniem] nie można przygotować do jego przyszłych zadań wyłącznie w wąskim kręgu wiedzy i praktyki pedagogicznej. Niezbędne jest także wzbogacenie jego wartości wewnętrznych, rozbudzenie jego szerszych zainteresowań i społecznej aktywności, które osiągnąć można tylko przez zbliżenie go do sztuki i kultury oraz zaszczepienie mu potrzeby bezpośredniego udziału w życiu kulturalnym i społecznym” (Lipkowski 1995b, s. 188).

W tak zaprojektowanym modelu pomocy osobom niepełnosprawnym nie mogło zabraknąć odniesień do roli i miejsca służby społecznej i asystenta społecznego, a mówiąc współczesnym językiem – pracy socjalnej i pracownika socjalnego. W 1965 roku na łamach „Szkoły Specjalnej” ukazuje się tekst Grzegorzewskiej o znamienym tytule: *Zagadnienia służby społecznej i roli asystenta społecznego*. Artykuł ten powstał pod koniec jej życia (zmarła 7 maja 1967 roku) i należy sądzić, że idea służb społecznych w pracy z osobami niepełnosprawnymi dojrzywała wraz z przemyśleniami i weryfikacją modelu kształcenia nauczycieli do pracy z takimi osobami. Wszak celem ostatecznym miała być pełna – optymalna – integracja niepełnosprawnych ze społeczeństwem. Musiał zatem w modelu nauczyciela znaleźć się komponent asystenta społecznego. Jednak, co znamienne, owa służba miała dwa równoległe znaczenia. Jednym z nich było działanie profesjonalistów, drugim odniesienie do całego społeczeństwa, w znacznej mierze będące pokłosiem epoki, w której żyła znana pedagog, jak również walki o niepodległość, którą elity społeczne próbowały zaszczepić innym, mniej uspołecznionym warstwom.

Niezależnie od przyjętej optyki – nastawionej na zawodowego profesjonalistę czy aktywizującej całe społeczeństwo – zdaniem Marii Grzegorzewskiej – należało podjąć w pierwszej kolejności działania ratownicze i adaptacyjne, potem podjąć działania profilaktyczne. W działaniach o charakterze nakazu chwili – powinni uczestniczyć wszyscy: teoretycy i praktycy o różnych specjalnościach; różnorodne instytucje i organizacje wychowawcze, i oświatowe, zaś rolę przewodnią powinni

2 PIPS w roku 1976 – już po śmierci M. Grzegorzewskiej – rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 2 kwietnia zostaje przekształcony w Wyższą Szkołę Pedagogiki Specjalnej jej imienia.

odgrywać asystenci społeczni. Celem ostatecznym powinno być „przywrócenie ludzi wykolejonych do normalnego życia społecznego, zwłaszcza w tych przypadkach, gdy oni sami nie potrafią do tego dojść w zakresie własnych środków” (Grzegorzewska 1965, s. 254). Zdaniem M. Grzegorzewskiej instrumentem zmiany powinno być „ułatwianie ludziom wykorzystania ich osobistych i społecznych zasobów” (Grzegorzewska 1965).

Idea służby społecznej w percepcji Marii Grzegorzewskiej

Schemat działania „służby społecznej i asystentów społecznych”, nakreślony przez Marię Grzegorzewską na potrzeby rewalidacji ludzi niepełnosprawnych, był bliski idei pomocy społecznej, opracowanej – w podobnym czasie – w obszarze pedagogiki społecznej przez Helenę Radlińską.

Zarówno twórczyni polskiej pedagogiki Helena Radlińska, jak i Maria Grzegorzewska posługiwały się pojęciem służby społecznej i wskazywały na osoby asystentów/pracowników społecznych. Podobnie pedagogika społeczna używała wskazanego pojęcia, zwłaszcza w swoich początkach.

Służba społeczna oznaczała cel (dla społeczeństwa) oraz sposób działania (siłami społecznymi) (Radlińska 1961, s. 377). Rozumiana była jako aktywność przekształcająca środowiska życia w imię ideałów na tle istniejących warunków społecznych siłami jednostek i grup ludzkich. Polegała na wydobywaniu i pomnażaniu sił ludzkich, na ich usprawnianiu i organizacji wspólnego działania dla dobra ludzi (Radlińska 1961, s. 355). Takie działania wykraczały daleko poza obszar opieki i ratownictwa (Kamiński 1968, s. 5). Można je umieścić „w rozległych dziedzinach kultury, w których pracownicy społeczni zajmują się jej czynnikiem ludzkim (Radlińska 1961, s. 355). Zbieżność stanowisk i działań widoczna jest zarówno u Grzegorzewskiej, jak i Radlińskiej, może poza niuansami związanymi ze szczegółowymi relacjami opieki i ratownictwa. W obu koncepcjach widać odwołania do systemu wartości i zanurzenie w kulturze. Obie koncepcje jako ważne instrumentarium oddziaływania traktują siły społeczne jednostki i całej społeczności.

Istniejące różnice wynikają z usytuowania działań w realizowanej koncepcji. W pedagogice specjalnej asystent społeczny oraz służba społeczna były postawione niejako u boku osób podejmujących pracę z osobą niepełnosprawną, były częścią tych działań. Natomiast w przypadku pedagogiki społecznej idea pomocy znajdowała się w centrum zainteresowania. Była tworzona do udzielenia pomocy człowiekowi niezależnie od etiologii i formy niedostosowania. Stąd w przypadku pedagogiki społecznej tak rozbudowane zostały teoria i szerokie instrumentarium, tożsame co do celów, metod i zakresu pracy, jak i etyki im przyświecającej.

Od służby społecznej i asystenta społecznego do pracy socjalnej i pracownika socjalnego

Koncepcja pomocy społecznej – w tym semantyka – ewoluowały w czasie. Dziś posługujemy się pojęciami pracy socjalnej i pracownika socjalnego realizującego jej zadania i misję. Mimo że nie do końca można utożsamiać pojęcia pracy socjalnej i służby społecznej (głównie ze względu na brak imperatywu zaangażowania całego społeczeństwa), to zasadnicze elementy owego *ethosu* pomocy zostały zdefiniowane, tak samo określono cele pracy socjalnej oraz cechy osób ją wykonujących³.

Czym zatem jest praca socjalna, wywodząca się wprost z pracy społecznej? W rodzimej, współczesnej rzeczywistości możemy wyróżnić dwie kategorie definicji. Pierwsza kategoria wywodzi się ze współczesnego polskiego ustawodawstwa, druga z doświadczeń praktyków i badaczy pracujących w różnych krajach.

Współczesna definicja pracy socjalnej w Polsce prezentowana jest w *Ustawie o pomocy społecznej* (Dz. U. z 2004 roku Nr 64, poz. 593). Określa ona pracę socjalną jako „działalność zawodową mającą na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi” (art. 6 pkt 12 *Ustawy o pomocy społecznej*). Zatem odwołuje się z jednej strony do profesjonalizmu osób świadczących pomoc społeczną, z drugiej zaś do działań o tym charakterze podejmowanych wobec świadczeniobiorców, które pozwolą im w pełni realizować się w wybranych rolach społecznych.

Z kolei definicje stworzone przez międzynarodowe organizacje zawodowych pracowników socjalnych przy współudziale grona badaczy są w stosunku do polskiej definicji pracy socjalnej wynikającej z ustawy bardziej wielostronne i opisowe. Zapewne jednym z powodów jest brak ograniczeń wynikających z wymogów legislacyjnych.

Najszerza i najbardziej wyczerpująca przesłanki idei sprawiedliwości społecznej i praw człowieka jest definicja zaproponowana przez Międzynarodowe Stowarzyszenie Szkół Pracy Socjalnej (IASW) w lipcu 2014 roku na zjeździe w Melbourne. Określono wówczas, że „praca socjalna jest zawodem bazującym na praktyce i dyscypliną akademicką. Celem jej działań są zmiany społeczne i rozwój społeczny, integracja społeczna oraz upodmiotowienie i wyzwolenie ludzi. Kluczowe dla pracy socjalnej są zasady sprawiedliwości społecznej, praw człowieka, odpowiedzialności publicznej oraz szacunku dla różnorodności. Praca socjalna – na podstawie jej teorii, nauk społecznych i humanistycznych oraz wiedzy lokalnej – angażuje ludzi i struktury instytucjonalne w odpowiedzi na wyzwania życiowe i w celu zwiększania dobrostanu. Definicja ta może być rozwijana dla potrzeb krajowych lub regionalnych” (Orłowska 2015, s. 43–55). Ważne jest tutaj zwrócenie uwagi na relacje świadczeniobiorców ze środowiskiem, dzięki którym

3 Szerzej na ten temat: Marynowicz-Hetka 2007, s. 74.

szerzej można opisać instrumentarium działań, a zwłaszcza odwołanie się do sił społecznych – *empowermentu*, oraz w których wyraźnie zostają podkreślone prawa obywatelskie i idea sprawiedliwości społecznej (Marynowicz-Hetka 2007, s. 359).

Praca socjalna rozumiana w sposób opisany powyżej – zwłaszcza w ujęciu korporacji zawodowych – IFSW czy IASW⁴ – jest spostrzegana dualistycznie: „jako realizowanie i zaspakajanie potrzeb socjalno-bytowych i potrzeb kulturalno-oświatowych” (Kawula 2001, s. 95 i in.). Stanisław Kawula (2001, s. 96), powołując się na Aleksandra Kamińskiego, aktywność tę określa „jako dziedziny świadczeń ratowniczych, opiekuńczych i pomocy zabezpieczającej pomyślny rozwój jednostek, grup społecznych i społeczności, która pozostawiona własnemu losowi – mogła by nie podołać niekorzystnym sytuacjom życiowym” (Kawula 2001).

Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że część definicji pracy socjalnej – zwłaszcza powstałej w oparciu o *Ustawę o pomocy społecznej* kładzie niewielki nacisk na konieczność zaspakajanie potrzeb rozwoju. Tymczasem już Aleksander Kamiński w swojej fundamentalnej dla dyscypliny pedagogiki specjalnej książce pt. *Funkcje pedagogiki społecznej*” (1968, s. 85) zwracał uwagę na potrzebę równorzędnego zaspakajania dwu kategorii potrzeb: bytu i rozwoju. Jeśli nie występuje taka sytuacja, to nie możemy mówić o świadczeniu pracy socjalnej. Jest to ważne zwłaszcza w przypadku osób, które nie dają sobie rady w trudnych sytuacjach. Położenie nacisku na kwestie rozwoju przyczyniłoby się być może do większej efektywności działań, które dziś nie zawsze są zadawalające.

Trzeba w tym miejscu wyraźnie zaznaczyć, że duch i w znacznej części litera współczesnych definicji pracy socjalnej są zbieżne z odczuciami wyrażanymi przez Marię Grzegorzewską co do roli i zakresu pomocy socjalnej świadczonej człowiekowi niepełnosprawnemu. Także instrumentarium działań – animowanie sił społecznych przez pracownika socjalnego – asystenta społecznego są określane identycznie. Współcześnie kładzie się duży nacisk na wiedzę i kulturę pracowników socjalnych, o czym mówiła już Grzegorzewska. Oczywiście, od jej czasów zmieniły oraz poszerzyły się metody pracy, ale pozostał podział na metody związane z antropotechniką oraz środowiskiem życia.

Współczesne wyzwania dla pracy socjalnej w służbie niepełnosprawnym

Zmieniający się świat stawia wobec pedagogiki społecznej i specjalnej nowe wyzwania. Kończy się etap proletaryzacji. Nastaje era określana przez współczesnych mianem prekarności. Jej cechą immanentną jest „brak pewności, stałości i stabilności, to chroniczna niemożliwość przewidzenia przyszłości i nieustanny lęk, że przyniesie ona tylko pogorszenie sytuacji. Jest to kondycja kruchej i niepewnej egzystencji, na

4 Międzynarodowa Federacja Pracowników Socjalnych – IFSW; Międzynarodowe Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej – IASW.

którą skazana jest spora część światowej populacji, również w krajach rdzenia⁵ [...]. Oznacza [to] życie pełne niepewności i trudne do zaplanowania” (Sowa 2010, s. 108–109, za: Urbański 2014, s. 53). To czas podporządkowania życia reżimowi pracy najemnej z regresem wobec osiągnięć socjalnych zdobytych w ubiegłym wieku przez klasę robotniczą (Hardt, Negri 2012, s. 517–518, za: Urbański 2014, s. 51).

W erze prekariatu jesteśmy pozbawiani takich fundamentalnych zdobyczy socjalnych, które dawały i dają człowiekowi poczucie bezpieczeństwa. Są to:

1. bezpieczeństwo na rynku pracy (odnosi się m.in. do rządowych gwarancji dla tzw. pełnego zatrudnienia);
2. bezpieczeństwo zatrudnienia (odnosi się do gwarancji wynikających z uregulowań prawnych procesów zatrudnienia);
3. bezpieczeństwo miejsca pracy (odnosi się do gwarancji rozwoju zawodowego wynikającego ze statusu i dochodu);
4. bezpieczeństwo prac (dotyczy uregulowań prawnych w zakresie ochrony przed wypadkami czy zabezpieczenie słabszych przed nadmiernymi obciążeniami, np. zakaz nocnej pracy dla kobiet w ciąży czy specjalne gwarancje dla młodocianych);
5. bezpieczeństwo reprodukcji umiejętności (dotyczy zagwarantowania podnoszenia kwalifikacji oraz wykorzystania kompetencji);
6. bezpieczeństwo dochodu (dotyczy gwarancji zapewnienie adekwatnego stałego dochodu, płacy minimalnej oraz indeksacji płacy);
7. bezpieczeństwo reprezentacji (dotyczy posiadania kolektywnego głosu na rynku pracy) (Stending 2014, s. 49).

Sytuacja ta grozi wykorzeniem z praw obywatelskich. Jest to zagrożenie poważne, ponieważ wiąże się ze stałym dezawuowaniem i likwidacją instytucji stojących na ich straży (np. pomocy społecznej; bezpłatnej edukacji). Przypomnijmy, że kwestionowane obecnie prawa obywatelskie zaczęły się kształtować w XVIII wieku. Początkowo dotyczyły praw własności, następnie praw politycznych (partycypacja w życiu politycznym), a ostatnio – w XX wieku – praw socjalnych. Te ostatnie są przedmiotem nieustannego dyskursu, poczynając od ich prawomocności czy sprzeczności z pozostałymi prawami. Ich głównym celem – zdaniem wielu badaczy (np. Marschal 1950; Wagner 2007), było „wyciszenie klas” i zapewnienie klasom zmarginalizowanym (głównie klasie robotniczej) takiego statusu społecznego, który rozdziela mechanizmy rynkowe od standardów życiowych (Wagner 2007, s. 302). To zwłaszcza prawa socjalne stoją na straży praw ludzi niepełnosprawnych. Bez ich statutowych gwarancji los osób niepełnosprawnych jest niepewny i skazany na działalność (litość) instytucji charytatywnych.

Wydaje się, że *panaceum* na poziomie makrostruktur może być praca socjalna wraz z jej społecznym anturazem i etyką.

5 Wyróżnia się kraje rdzenia; półperyferyjne i peryferyjne, więcej na ten temat zob. Wnuk, Lipiński 2003.

Podsumowanie

Obecnie w Polsce osoby niepełnosprawne znajdują się w trudnej sytuacji. Na rynku pracy mają gorszą pozycję ze względu na relatywnie niższe wykształcenie niż inni obywatele (zob. Orłowska 2021). To powoduje, że ich dochody nierzadko nie pozwalają im na godne życie i muszą być uzupełniane przez transfery społeczne. Stan i jakość życia niepełnosprawnych we współczesnej Polsce opisuje poniżej zaprezentowany materiał statystyczny (tab. 1–3). Zgodnie z nim sytuacja jest dużo trudniejsza niż w przypadku osób sprawnych. Powstaje swoistego rodzaju zakłęte koło ubóstwa i wykluczenia. Niska jakość zdobytej edukacji (zob. tab. 1) przekłada się na niskie dochody (zob. tab. 3) oraz niepewność na rynku pracy (zob. tab. 2). To z kolei obniża ich jakość życia.

Postulat Marii Grzegorzewskiej – objęcie troską specjalną osób niepełnosprawnych pozostaje nadal aktualny. Osoby niepełnosprawne pozostają w dużo gorszej sytuacji społecznej (w tym ekonomicznej) niż inni obywatele.

Tabela 1. Struktura ludności według wykształcenia w wieku produkcyjnym (2016)⁶ (w proc.)

Wyszczególnienie	Poziom wykształcenia					
	Ogółem	Wyższe	Średnie zawodowe	Średnie ogólne	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne i niższe
Niepełnosprawni	100	10,8	17,9	7,3	39,9	24,0
Sprawni	100	28,6	25,9	11,2	25,3	9

Źródło: oprac. własne za: dane dotyczące wykształcenia osób niepełnosprawnych, na podstawie: *Badania aktywności ekonomicznej ludności*.

Tabela 2. Aktywność ekonomiczna osób w wieku 15 lat i więcej oraz w wieku produkcyjnym 18–59/64 lat w IV kwartale 2020 roku (w proc.)

Wyszczególnienie	Współczynnik aktywności zawodowej	Wskaźnik zatrudnienia	Stopa bezrobocia
Sprawni	77,2	79,4	3,1
Niepełnosprawni	30,3	28,7	5,3

Źródło: oprac. własne za: *Kwartalne i roczne dane z BAEL GUS IV, kwartał 2020*.

6 Ani GUS, ani Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych nie dysponują nowszymi danymi.

Tabela 3. Zasięg ubóstwa skrajnego w 2018 i 2019 roku według obecności osób z orzeczeniem o niepełnosprawności w gospodarstwie domowym (w proc.)

Rodzaj gospodarstwa domowego	Wskaźnik zasięgu ubóstwa – stopa ubóstwa		
	Ubóstwo skrajne *	Ubóstwo relatywne *	Ubóstwo ustawowe *
	Proc. osób w gospodarstwach domowym		
Ogółem:	4,2	13,0	9,0
Gospodarstwa domowe z co najmniej jedną osobą z niepełnosprawnością, w tym:	6,5	18,6	13,0
• z głową gospodarstwa domowego z niepełnosprawnością	5	17,4	10,6
• z przynajmniej jednym dzieckiem do lat 16 posiadającym orzeczenie o niepełnosprawności	5,5	14,6	15,6
Gospodarstwa domowe bez osób niepełnosprawnych	3,7	11,8	8,2

* „Granica ubóstwa skrajnego, ustalana na podstawie minimum egzystencji szacowanego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS) dla jednoosobowego gospodarstwa pracowniczego. Minimum egzystencji uwzględnia jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu utrudnia przeżycie i stanowi zagrożenie dla rozwoju psychofizycznego człowieka.

Relatywna granica ubóstwa, ustalona na poziomie 50 proc. średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych (obliczonych na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych).

Ustawowa granica ubóstwa, [jest] określona na poziomie kwot, które zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawniają do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej” (*Zasięg ubóstwa ekonomicznego... Aneks, 2020, s. 1*).

Źródło: oprac. własne za: *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 roku* (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych, zob. aneks).

Gorszy poziom życia osób z niepełnosprawnością jest główną przesłanką do podjęcia interwencji w rozumieniu *Ustawy o pomocy społecznej*. Obowiązujące ustawodawstwo pozwala w ramach pomocy społecznej – poprzez pracowników socjalnych i świadczonej przez nich pracy socjalnej – realizować postulaty Marii Grzegorzewskiej. Jest to zwłaszcza istotne w czasach zmian społecznych, kiedy ludzie o niskich kompetencjach społecznych są szczególnie narażeni – jak pisał przed laty Otton Lipkowski – „na przykrości i cierpienia”.

Zaprojektowany przez Marię Grzegorzewską model pomocy ludziom niepełnosprawnym w osiągnięciu i utrzymaniu przez nich optymalnych warunków życia zakładał m.in. świadczenie im pomocy przez profesjonalne służby społeczne. Taka potrzeba istnieje po dziś dzień, a metody pracy w zasadzie nie uległy zmianie. Dalej jest to stymulowanie sił społecznych i organizowanie środowiska lokalnego. Wciąż istotną rolę w tym procesie odgrywa antropotechnika; wyspecjalizowane służby społeczne umieszczone w systemie pomocy społecznej poprzez świadczenie

pracy socjalnej przez profesjonalnych pracowników socjalnych są jednym z istotniejszych instrumentów demokratycznego państwa stojącego na straży pomocy wykluczonym.

Bibliografia

- Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności* (folder dla rodzin biorących udział w badaniu aktywności ekonomicznej ludności), III kwartał 2020 roku. Dostępny na: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/badanie-aktywnosci-ekonomicznej-ludnosci-folder-dla-rodzin-bioracych-udzial-w-badaniu-aktywnosci-ekonomicznej-ludnosci-iii-kwartal-2020-r-,17,8.html> (dostęp 10.02.2021).
- Grzegorzewska M. (1918). *O konieczności zorganizowania specjalnego szkolnictwa dla dzieci anormalnych w Polsce*. „Roczniki Polskiej Ligi Nauczania”. T. 1, z. 3, 4.
- Grzegorzewska M. (1965). *Zagadnienia służby społecznej i roli asystenta społecznego*. „Szkoła Specjalna”. T. 26, nr 4, s. 253–261.
- Hardt M., Negri A. (2012). *Rzeczpospolita*. Kraków: Wydawnictwo. Korporacja Ha!art.
- Kamiński A. (1968). *Pedagogika społeczna*. Wrocław: Ossolineum.
- Lipkowski O. (1995a). *Humanistyczne podłoże idei wychowawczej Marii Grzegorzewskiej*. W: *Maria Grzegorzewska – pedagog w służbie dzieci niepełnosprawnych*. Żabczyńska E. (red.). Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej.
- Lipkowski O. (1995b). *Znaczenie działalności Marii Grzegorzewskiej dla rozwoju pedagogiki specjalnej oraz oświaty i kultury w Polsce*. W: *Maria Grzegorzewska – pedagog w służbie dzieci niepełnosprawnych*, Żabczyńska E. (red.). Warszawa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej.
- Marschal T.H. (1950). *Citishenship and social class*. London: Cambridge: University Press.
- Marynowicz-Hetka E. (2007). *Pedagogika społeczna*. T. 1. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.
- Orłowska M. (2000). *Uwagi Marii Grzegorzewskiej o potrzebie kształcenia pracowników socjalnych*. W: *Praca socjalna w poszukiwaniu metod i narzędzi*. Orłowska M., Malinowski L. (red.). Warszawa: Wydawnictwo „Żak”.
- Orłowska M. (2015). *Obywatelskość wykluczonych – perspektywa pracy socjalnej*. W: *Praca socjalna wobec wyzwań współczesności*. Bojanowska E., Kawińska M. (red.). T. 1. Warszawa: Kontrast.
- Orłowska M. (2021). *Jakości życia osób z niepełnosprawnością we współczesnej Polsce*. W: „Pedagogika Społeczna”, nr 1–2, s. 125–139
- Pedagogika społeczna. Dokonania–aktualności–perspektywy*. (2001). Kawula S. (red.). Toruń: Wydawnictwo A. Marszałek.
- Radlińska H. (1961). *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Ossolineum.
- Sowa J. (2010). *Prekariat – proletariat epoki globalizacji*. W: *Robotnicy opuszczają miejsca pracy*. Sokołowska J. (red.). Łódź: Muzeum Sztuki w Łodzi.

- Standing G. (2014). *Prekariat. Nowa niebezpieczna klasa*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.
- Szmagalski J. (1996). *Teoria pracy socjalnej a ideologia i polityka społeczna. Przykład amerykański*. Warszawa: Wydawnictwo „Żak”.
- Urbański J. (2014). *Prekariat i nowa walka klas*. Warszawa: Książka i Prasa.
- Ustawa o pomocy społecznej* (Dz.U. z 2004 roku Nr 64, poz. 593).
- Wagner A. (2007). *Edukacja do obywatelskości. Od pedagogiki socjalnej do pedagogiki społecznej*. W: *Pedagogika społeczna. Debata*. Marynowicz-Hetka E. (red.). T. 2. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe.
- Wnuk-Lipiński E. (2003). *Świat międzyepoki*. Kraków: Wydawnictwo „Znak”, Wydawnictwo ISP PAN.
- Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2019 roku (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych)*. Dostępny na: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2019-roku,14,7.html> (dostęp 20.06.2021).

THE ROLE OF SOCIAL WORK IN MARIA GRZEGORZEWSKA'S VISION OF SUPPORTING PEOPLE WITH DISABILITIES

Abstract: In the holistic concept of helping people with disabilities constructed by Maria Grzegorzewska, help and social service complement it. Meanwhile, this feature of her body of work is relatively little known. The presented article contains a material referring to the thoughts of Grzegorzewska herself and shows her achievements in this area in statu nascendi and with regard to today.

Keywords: Social Service, Social Assistant, Social Work, Social Worker, Special Pedagogy, Social Pedagogy, Maria Grzegorzewska.

